

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОДІЇ АГРОНОМІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ З ОБ'ЄКТАМИ АГРОКУЛЬТУРНОГО ВПЛИВУ В УКРАЇНСЬКІЙ СРР У ПЕРІОД НЕПУ

Автор публікації торкається питання зв'язку агрономічних працівників із іншими об'єктами агрокультурного впливу – селянськими господарствами, кооперативними організаціями, колгоспами і земельними громадами в період непу. Отримані результати дозволяють більш ґрунтовно розкрити безпосередню роль агрономів у розвитку сільськогосподарського виробництва в період початку активних відбудовчих процесів у народному господарстві України в 1920-х роках.

Ключові слова: агроном, неп, селянське господарство, кооперативна агрономія, земельні громади.

Постановка проблеми. Одним із важливих напрямів професійної діяльності агрономів радянської України в період непу була взаємодія з суб'єктами господарської діяльності. Вона полягала насамперед у обслуговуванні інтересів селянських господарств, запровадженні й утвердженні різноманітних кооперативних форм співпраці та колективного землеробства. Завдяки цьому, з одного боку, прискорювалася б модернізація сільськогосподарського виробництва, а з іншого – забезпечувався високий рівень зайнятості агрономів на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема професійної діяльності агрономічних працівників Української РСР доби непу у сучасній історіографії представлена менш ідеологічно завуальовано й більш повно, ніж у попередні історіографічні періоди. Окремі її сюжети представлені на сторінках монографій, колективних праць, енциклопедичних видань, дисертаційних досліджень, узагальнювальних робіт із аграрної тематики, серед яких можна виділити наукові доробки істориків Т. Цьомри [1], Т. Дорош [2], В. Лазуренка [3] та інших.

Метою статті є дослідження співпраці агрономічних працівників із селянськими господарствами, кооперативними організаціями, колгоспами, земельними громадами в Українській СРР в період непу.

Виклад основного матеріалу. Ключовим аспектом професійної діяльності агрономів був їхній безпосередній зв'язок з об'єктами агрокультурного впливу. Форми його, формування і вироблення виокремлювались та утверджувались не відразу. У післяреволюційний період першими широко розгорнули роботу земельні органи, які замінили колишню земську агрономію. Їхня головна увага зосереджувалась на обслуговуванні селянських господарств. При цьому у 1920-х роках не лише селянство, а й значна частина сільської інтелігенції звикла дивитись на агронома, як на спеціаліста з усіх галузей сільського господарства. Кадрова проблема не дозволяла мати усіх необхідних штатних працівників у агроапаратах, а тому до агронома звертались з приводу багатьох сільськогосподарських питань. Адже селянству було простіше знайти агронома, ніж іншого фахівця [4, 18].

У більшості випадків агроном не мав реальної змоги впливати на селянські господарства, крім як у формі просвітництва і звичайної агітації. Власне, селяни іншого способу впливу на себе та своє господарство не визнавали. Один із дописувачів журналу «Український агроном» Д. Дузь-Крятченко стверджував, що від селян неодноразово чув:

«Поки не явиться до нас агроном і не скаже (в розумінні «прикаже»), що і як робити, до того часу трудно від нас самих чогось чекати» [5, 66]. Селянство було готовим перетворювати своє господарство, однак йому не вистачало знань та розуміння як це робити, і воно виявляло готовність скористатися послугами агрономів.

Протягом 1920-х років довіра до агрономічних працівників зростала, про що свідчили схвальні відгуки самого селянства та заклики до надання їм агрономічної допомоги. Так, у журналі «Український агроном» один з кореспондентів аналізував просування агрономічної роботи, яка часом з недовірою сприймалася серед селянства, але «потім гарні наслідки роботи переконували його в доцільності» сільськогосподарських знань [6, 35]. Схожих міркувань дотримувались і окремі агрофахівці. Зокрема агроном Г. Пікус, характеризуючи стан агророботи в одній із миколаївських дільниць, у листі до місцевого земельного відділу відзначав, що «надії на успіх в цій справі мають місце, так як шляхом переконання вдалось досягти деяких результатів і схилити населення до вирішення питання у позитивному сенсі» [7, 7].

У багатьох випадках хлібороби із захопленням ставились до своїх наставників у землеробській праці. Селянин Ф. Кирильчук з Степанівки на Київщині у листі до журналу «Агроном» писав: «Вже кілька разів був у нашому селі агроном Нестеренко. Це – ніби свято настає на селі. От хоч би й учора. Повна хата людей слухало, як він розповідав про землеустрій, про чотирьохпільля, про кращі врожаї. Тільки заможніші незадоволені, а все селянство тільки й мріє як-би той новий лад завести». Хлібороб Д. Клименко з Березівки на Пирятинщині наголошував, що «ми слухаємо агронома Савченка і багато чого досягли: після жнив, при кінці липня, поспрягались і поорали всю стерню на 3–4 вершки, навіть і городи... Боремося з шкідниками громадою. За таку роботу то й урожаю сподіваємось не поганого» [8, 5]. Між іншим, з метою формування довіри до агрономів серед селян формувалися відповідні настанови. Наприклад, журнал «Радянський селянин» на своїх сторінках закликав: «Частіше радься з агрономом. Кожна справа потребує знання й уміння. Це знання сільського господарства має агроном. Не обминайте знаючу людину. Агроном – ваш друг» [9, 17].

Підтверджувало бажання селянства співпрацювати з агрономами працівниками численні запити в земельні органи та листи в редакції сільськогосподарських часописів. Усі вони були схожі за змістом та закликали до широкого агрономічного обслуговування. Так, селянка Й. Боярка із Золотоніської округи у листі до журналу «Агроном» запитувала: «Чи є агроном у Радянській республіці?», бо «може де й є, тільки в нашому селі за час революції ні одного агронома і не було, ...а треба агронома справжнього, бо прагнуть люде нового ладу...» [8, 4]. В іншому листі – Я. Пушкаренка із Шендерівки на Черкащині – йшла мова про те, що «вже й сельрада ухвалювала... закликати агронома, а його нема. Їхав у Комарівку чи в Хильки, а нас обминув. Треба б районів підтягтися та посилати агронома по селах, нехай розкаже хоч про шкідників [8, 4–5]. «Товариш Тарасюк» із Федюківки на Уманщині просив «дати пораду»: «Селяне йдуть за порадами до сельради і часто повертаються без нічого. А тут ще й черва, жучки – врожаєм загрожують. Безпорадне селянство наше...» [8, 4]. Селянин П. Товкач з села Сергіївки на Донеччині теж просив прислати до них агронома, бо «на початку весни селянство заговорило було про багатопільля, місцева влада обіцяла агронома прислати, та тільки обіцяли. Так і заглухла мова про шостипільля, а як би приїхав агроном та роз'яснив, то було б діло. Наші селяни вже навіть не вірять, що є на світі агрономи. А дуже хотілось би подивитись на них і послухать [10, 56]. Водночас заслуговує на увагу той факт, що навіть в кінці 1920-х років серед селянства траплялись випадки соціальної недовіри до роботи агрономів. Так, за даними інформаційного відділу ЦК КП(б)У селянство Проскурівщини (Хмельниччини) вороже ставилось до агрономів і твердило: «Як працював коло землі без агронома то білий хліб був, а тепер є агроном й чорного немає» або «Прочистка насіння нічого не дає і вони вимагають чистоти насіння бо хочуть взнати скільки є хліба в селян й хочуть на цьому заробити» [11, 13].

Незважаючи на поглиблення взаємодії між агрономами і селянами-господарями мали місце і негативні сторони цієї співпраці, викликані діяльністю чи вірніше бездіяльністю самих агрономічних працівників. Зустрічались випадки низької якості обслуговування господарств та недобросовісності агроперсоналу. Вони не були поодинокими і активно обговорювалися в пресі. Зокрема, селянин С. Шабалинів із Конотопського округу у листі до журналу «Радянський селянин» писав, що «ще в 1921 р. приїзжав до них агроном, зробив декілька лекцій, селяне були зацікавлені і з великою охотою її слухали». За наступні чотири роки вони «не чули ні одної лекції по сільському господарству, хоча в їхньому селі й жив агроном у дитячій трудколонії, він не дбав нічого про сільське господарство» і «навіть байдуже взагалі ставився до господарства й до всякої праці». Сам же агроном, на думку С. Шабалиніва, «не знав де знаходиться Селянський будинок, а знав дорогу на лук до Деснища купатися», бо «отака то праця в нашого агронома» [12, 44]. Ще один селянин – П. Турчак з Мокрої Калигірки на Черкащині – жалівся на відсутність відповідних спеціалістів у їхньому населеному пункті: «А в нашому селі з'явився агроном з Шполянської цукроварні, що його вислав комбінат боротися з шкідником. Було це влітку. Загадав він людям іти в поле та позначати нори, щоб агроном не шукав. Так і досі стоять кілки, а агронома немає й знаку» [8, 5].

Низька ефективність агрономічної діяльності зумовлювалась відсутністю належної професійної підготовки відповідних спеціалістів. Один із агрономів НКЗС на курсах організації сільського господарства у Харкові зазначив, що «в Україні майже всякий, хто ходить по землі, вважає себе за агронома» і «таке явище дійсно є і воно ненормальне». Серед тих осіб, які називали себе «агрономами», зустрічались колишні працівники дослідних лабораторій і сільськогосподарських підприємств, завідуючі складом продовольств та інші. Окремі з них заявляли, що «мають вищу освіту», але у зв'язку з життєвими обставинами, втратили документи про кваліфікацію, інші – вважали себе агрономами-практиками. Це відкривало шлях до так званих явищ «фельдшеризму» чи «знахарства» у практиці сільського господарства [13, 91].

Питання взаємодії агрономічних працівників із селянством предметно цікавило центральні профільні органи. Вони проводили спеціальні обстеження щодо реального впливу агрономів на землеробський загал. Зокрема, селянам роздавались «подвірні бланки», в яких вони зазначали загальну ефективність агрономічної роботи у їхньому населеному пункті. Основні питання таких бланків були наступними: «Чи відомо господарю, хто такий агроном?», «Коли і при яких обставинах господар довідався, хто такий агроном?», «Коли агроном уперше і при якій справі особисто звернувся до господаря?», «Чи був господар на окремих лекціях агронома та слухачем с.-г. курсів?» [14, 44]. Щоправда, загальних даних щодо ефективності роботи агрономії в межах УСРР одержано не було. Однак, результати окремих опитувань давали певну інформацію щодо цього питання. На місцевому рівні прикладом роботи агрономів серед селян можуть послугувати дані опитування сіл Мачухи та Жуки Полтавської округи. Вказані села були розташовані поблизу Полтавської дослідної станції та в 10 верствах від окружного міста, що створювало добрі умови для просування агрономічних знань у селянське середовище.

Результати дослідження ефективності агророботи показали, що в Мачусі 35 % селян взагалі ніколи не чули про агронома, а в Жуках – аж 49 %, решта дізнались про них після 1925 р. Між іншим, агроном, що бував у селах, охоплював своєю працею близько половини селянства, причому середняків було більше ніж незаможників. Більша частина селян вказували, що вони нічого не запам'ятали від агронома і не застосовували у своєму господарстві, інші – згадували консультації з правильної годівлі худоби, обробітку ґрунту, садку та кооперування сільського господарства [15, 81–82]. Отже, навіть у сприятливих умовах агрономічні знання завойовували селянство надзвичайно повільно. Однак, той факт, що значна частка хліборобів дізналася про роботу агрономів у 1920-х рр. свідчить про її високу дієвість у цей період.

Поряд з обслуговуванням агрономією селянських індивідуальних господарств, важливе місце також займала її взаємодія із кооперативними організаціями. Серед громадсько-кооперативної агрономії найбільш поширена була агрономія сільськогосподарської кооперації. Властивість сільськогосподарської кооперації була однією з причин «тяги до неї», що помічалось серед працівників громадської агрономії ще за часів «земства» та в перші роки революції [16, 36]. У дореволюційний період масове агрономічне обслуговування проводилось через агрономію сільськогосподарських товариств, яка, однак, ще не повністю набула кооперативного змісту. Згодом, із помітним ростом сільськогосподарської кооперації, спостерігалось утворення нової кооперативної агрономії. По суті своєї роботи вона мало чим відрізнялась від державної земельної агрономії. У центральному, губернських та районних кооперативних союзах були свої агрономічні відділи, інколи зі спеціалістами по окремих галузях сільського господарства. В селах і первинних кооперативах агрономічних підрозділів спочатку не було. Як і агрономія земельних органів, кооперативна мала стати підконтрольною широким масам сільського населення, які могли б направляти її в русло обслуговування своїх інтересів. Обидві агрономії звітувались перед своїми представницькими органами: «земоргівська» – перед робітничо-селянськими радами, кооперативна – перед з'їздами уповноважених або загальними зборами кооперативних організацій. Такі з'їзди окреслювали її плани і визначали напрямки діяльності [17, 26–28].

Становлення агрономії сільськогосподарської кооперації багато в чому було пов'язане із низьким рівнем агрономічного та організаційного їх обслуговування, що не задовольняло значну частину селянства. Такий перебіг зумовив утворення нового «інституту агрономів-колективістів». Суть цього «інституту» полягала в наступному: збори представників колективних господарств запрошували агрономів для їх обслуговування за свій кошт. У свою чергу, сільськогосподарський союз втілював у реальність постанову зборів шляхом надання кредиту колективу, який покривав би утримання агрономів. Такий механізм, з одного боку, забезпечував своєчасну оплату праці агроному, а з іншого – забезпечував безпосередній зв'язок агронома з союзом. Проте, окремі фахівці наполягали на однаковому розподілі утримання агрономів – наполовину між сільськогосподарськими союзами та колективами. Запрошували агронома для обслуговування здебільшого 15–30 колективних господарств [18, 14]. Сільськогосподарські колективи, являючи собою відносно великі господарства, в 12–15 разів більші за індивідуальні селянські, повинні були мати свої плани обслуговування. Проте, скласти план для колективу та стежити за його виконанням агроном міг тільки тоді, коли приділяв цій справі значну кількість часу. Тому оптимальним навантаженням для одного агронома вважалось обслуговування 5–7 колективів із 500–600 десятинами землі загалом [19, 34].

Поширення агрономії сільськогосподарської кооперації також передбачало утворення своїх «совхозів» та агропунктів. Однак, їх було небагато. Для прикладу, на Київщині у 1923 р. місцева кооперація орендувала близько 20 тис. десятин землі. У даному випадку такої площі було не досить, щоб розгорнути на ній широку організаційну структуру агрообслуговування. Це пояснювалось недостатніми матеріальними ресурсами і частковою слабкістю самої кооперації. Тому ні районної, ні дільничної форми кооперативної агрономії тут не було, хоча тенденція до принципових організаційних змін поступово визначалась [17, 26].

Кооперативна агрономія обслуговувала різні галузі сільського господарства: буряківництво, коноплярство, тютюнництво, картоплярство – і, займаючись цими інтенсивними культурами, закладала цілу мережу своїх осередків. Крім цього, вона займалася кооперуванням широких мас селянства, створенням спеціальних кооперативів, сільськогосподарських гуртків тощо. Такі обставини, на думку дописувача «Українського агронома» Ю. Лихошерста, «давали їй право бути громадською агрономією», оскільки

агрономія земельних органів була «переобтяжена роботою не агрономічного характеру» [20, 30].

У середині 1920-х років наміри НКЗС та його низових органів щодо здійснення узгоджених агрономічних заходів з метою поліпшення сільського господарства зовсім не відкидали самостійного утворення та проведення агророботи різними видами сільськогосподарської кооперації. У зв'язку з поширенням спеціалізації сільськогосподарської кооперації по всій УСРР розпочали свою діяльність спеціальні союзи та товариства: буряківничі, садівничо-городні, молочарсько-скотарські, насіннєві та інші. Кожний спеціальний союз сільськогосподарської кооперації організовував свою агрономічну сітку та проводив систему агрозаходів. У таких умовах агрономія земорганів поступово поступалася агропідрозділам сільськогосподарської кооперації, водночас контролюючи планове виконання ними агрозаходів [21, 60].

Тогочасне становище народного господарства потребувало від усієї системи сільськогосподарської кооперації не тільки поглиблення агрокультурного обслуговування кооперованих селянських господарств, але і поширення впливу кооперативної агрономії на «реконструкцію» народного господарства. Така ситуація окреслювала перед системою сільськогосподарської кооперації завдання з утворення сталого інституту кооперативної агрономії, який би охоплював кооперативну систему від окремих товариств до загальнодержавних центрів [22, 38].

Незважаючи на зріст мережі кооперативної агрономії земельні громади ставили питання про своїх власних штатних агрономів. У професійно-правовому відношенні такий агроном повинен був прирівнюватись до працівників земельної агрономії. У разі поширення агрономії земгромад у перспективі розглядалось можливість розширення штату працівників при земельних відділах, які б утримувались за рахунок державних коштів. Агрономів для земгромад запрошували зазвичай сільські виконавчі органи, з якими вони складали угоди на підставі спільних вироблених положень. Рекомендації щодо їх роботи також надавались місцевими земельними органами [23, 34].

Утворення агрономії земельних громад розглядалась як важливий напрям поширення агрономічної діяльності в УСРР. Районний агроном за браком часу не завжди звертав увагу на агрообслуговування земгромад, а інші агрономічні спеціалісти районних земельних відділів, за затвердженими принципами районної агрономії обслуговували лише окремі галузі сільського господарства з організаційно-технічного боку, що ускладнювало виконання іншого роду обов'язків. У свою чергу, зосереджене агрообслуговування земельних громад зумовлювало потребу залучення до цієї роботи агрономії сільськогосподарської кооперації та інших установ. Проте, допомога кооперативних союзів, насамперед буряківничих, щодо обслуговування земгромад залишалась незначною – їхня агрономія була досить завантажена своїми безпосередніми обов'язками.

Потребу утворити агрономію земгромад зумовлював рівень агрономічної обізнаності селянства. Ініціювання такого інституту, без сумніву, свідчила про усвідомлення землеробами потреби в агрономічному обслуговуванні. Виконання службових обов'язків агроперсоналу земгромад передбачало наступне: участь у внутріселищному землевпорядженні, складання планів агрокультурних заходів у підлеглих йому земгромадах і допомога у виконанні, дослідження організаційно-господарчих та технічних досягнень у сільському господарстві земгромад, проведення кооперативної та культурно-освітньої роботи в земгромадах та інше [21, 61].

Кооперативна агрономія свою роботу в товариствах і серед кооперованого населення проводила за допомогою агрономічних виїздів у села. Практична робота кооперативної агрономії полягала переважно у виконанні оперативних завдань, перевірки заходів контракції, хлібозаготівельної роботи, дослідженнях і ревізіях кредитних та спеціальних товариств, складанні їхніх звітів і планів тощо. Меншою мірою ця робота охоплювала спеціальні галузі сільського господарства. Крім того через відсутність чіткого керівництва

цією групою агрономії в її роботі розвивався шкідливий, надто в галузі контракції «паралелізм», що часом призводив до зриву у вирощуванні інтенсивних культур, особливо засівів довгорічних трав і просапних культур, що їх заміняли зерновими посівами [24, 55].

Аналіз роботи кооперативної агрономії показував, що вона обслуговує окремі галузі селянських господарств, які об'єднувались у відповідні спеціальні кооперативні товариства. Проте, зустрічали випадки, коли одне й те ж господарство обслуговувалось різними агрономами без погодженого між ними, загально-організаційного плану даного господарства. Це спричиняло часом і непорозуміння [22, 38]. Матеріальна база на утримання інституту агрономів земгромад передбачалася за рахунок держави і сільськогосподарської кооперації, що знаходила на це б кошти серед кооперованого населення. Агрономія земельних громад у перші часи свого існування мала підпорядковуватись і перебувати в «адміністративній залежності» від земельних органів. Згодом, коли землевпоряджене населення ставало у достатній мірі кооперованим, агрономія земельних громад повинна була поступово перейти у підпорядкування сільськогосподарської кооперації [21, 61]. Агрперсонал земгромад міг обслуговувати земельні громади у певних районах, що складались із кількох адміністративних районів. Він мав бути підлеглим окружним земельним відділам і контактувати з районними агрономами.

Висновки. Як бачимо, розвиток нових форм господарювання сприяв розширенню кола співпраці агрономів і попиту на них на ринку праці. Значна роль у проведенні агрономічної роботи у 1920-х рр. належала земельним органам, увага яких зосереджувалася на обслуговуванні селянських індивідуальних господарств. У результаті цього з характером роботи агрономів була обізнана певна частина селянства. Також важливе місце належало сільськогосподарській кооперації, якій вдалося до себе залучити значну кількість агрономів. Така співпраця у цілому носила продуктивний характер, оскільки агрономи виконували свої професійні обов'язки на постійній основі у конкретних господарських об'єднаннях і відповідали перед ними за результати агророботи.

Література

1. Цюмра Т. С. Сільська інтелігенція УСРР та її вплив на розвиток культури та продуктивних сил українського села в добу непу : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. С. Цюмра; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2007. – 20 с.
2. Дорош Т. О. Аграрна інтелігенція Радянської України (20-і рр. ХХ ст.): соціально-історичний аспект : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. О. Дорош; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2010. – 20 с.
3. Лазуренко В. М. Українське фермерство: злет і падіння (1921–1929 рр.) / В. М. Лазуренко. – Черкаси : ЧДТУ, 2013. – 474 с.
4. Слісаренко О. Районна агрономія та адміністративні райони / О. Слісаренко // Агроном. – 1924. – № 1. – С. 16–18.
5. Дузь-Крятченко Д. Підвищення продукції сільського господарства і практика агророботи / Д. Дузь-Крятченко // Український агроном. – 1928. – № 9. – С. 63–67.
6. Кузьменко П. Про агрономічну роботу на селі (матеріали по питаннях місцевої агрономічної роботи на Україні) / П. Кузьменко // Земельник. – 1924. – № 2. – С. 33–36.
7. ДАМО. – Ф. Р-54. – Оп. 1. – Спр. 209. – 11 л.
8. Григорович А. Селяне про агрономів / А. Григорович // Агроном. – 1925. – № 1. – С. 4–5.
9. Наші заповіді // Радянський селянин. – 1924. – № 1. – С. 16–17.
10. Товкач П. Дайте агронома! / П. Товкач // Радянський селянин. – 1925. – № 17-18. – С. 56.
11. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 3013. – 129 л.
12. Коханый В. Агроном-купайло / В. Коханый // Радянський селянин. – 1925. – № 19. – С. 44.
13. Сам собі агроном // Український агроном. – 1929. – № 7–8. – С. 91.
14. ЦДАВО України. – Ф. 27. – Оп. 8. – Спр. 969. – 49 арк.
15. Рум'янців В. До питання про ефективність агророботи на селі / В. Рум'янців // Український агроном. – 1928. – № 7–8. – С. 81–83.
16. Галайба Ф. Агрікультурна діяльність сільсько-господарської кооперації / Ф. Галайба // Агроном. – 1923. – № 1. – С. 36–38.
17. Щадилів О. Сучасні питання агрономії / О. Щадилів // Агроном. – 1923. – № 4. – С. 25–29.

18. Малюга М. Колективи в системі с.-г. кооперації / М. Малюга, М. Фатіїв // Земельник. – 1925. – № 1. – С. 12–17.
19. Демченко Л. Колгоспи організуйте колективну агрономію / Л. Демченко // Радянський селянин. – 1927. – № 5. – С. 34–35.
20. Лихошерст Ю. Громадські моменти в роботі агрономів кооперації та трестів / Ю. Лихошерст // Український агроном. – 1926. – № 12. – С. 29–30.
21. Шахів Є. Про агрономію земгромад / Є. Шахів // Український агроном. – 1927. – № 7–8. – С. 60–62.
22. Краснояружський С. Про кооперативну агрономію / С. Краснояружський // Український агроном. – 1927. – № 9. – С. 38–39.
23. Про агрономію земгромад // Український агроном. – 1927. – № 12. – С. 33–35.
24. Танков О. Агроперсонал і підвищення врожайності сільського господарства / О. Танков / Український агроном. – 1929. – № 6. – С. 53–57.

References

1. Tsomra, T. S., (2007). *Rural intelligentsia USSR and its impact on culture and development of the productive forces in the Ukrainian village day NEP*. Thesis candidate hist. sciences: 07.00.01 History of Ukraine; Cherkasy: Cherkasy B. Khmelnytsky National University. Cherkasy (in Ukr.).
2. Dorosh, T. (2010). *Agrarian intellectuals of Soviet Ukraine (20-ies. XX century.): socio-historical perspective*. Thesis candidate hist. sciences: 07.00.01 History of Ukraine; Lugansk: Shidnoukr. National University named Dal (in Ukr.).
3. Lazurenko, V. M. (2013). *Ukrainian farming: the rise and fall (1921–1929)*. – Cherkasy: Cherkasy State Technological University (in Ukr.).
4. Slisarenko, O. (1924). Regional agronomy and administrative areas. *Agronomist, 1, 16-18* (in Ukr.).
5. Duz-Kriatchenko, D. (1928). Increase agricultural production and practice of agrobusiness. *Ukrainian agronomist, 9, 63-67*. (in Ukr.).
6. Kuzmenko, P. (1924). About agronomic work in the village (materials on issues of local agronomic work in Ukraine). *Landowner, 2, 33-36*. (in Ukr.).
7. SAMR. F. P-54. Op.21. Case 209. 11 pgs. (in Rus.).
8. Grigorovich, A. (1929). Peasants about agronomists. *Agronomist, 1, 2-4*. (in Ukr.).
9. (1924). Our wills. *Soviet peasant, 1, 16-17*. (in Ukr.).
10. Tovkach, P. (1925). Give the agronomist! *Soviet peasant, 17-18, 56*. (in Ukr.).
11. CSAPO. F.1. Op.20. Case 3013. 129 pgs. (in Ukr.).
12. Kohaniy, V. (1925). Agronomist-bathing. *Soviet peasant, 19, 44*. (in Ukr.).
13. (1929). Himself an agronomist. *Ukrainian agronomist, 7-8, 91*. (in Ukr.).
14. CSAHOP. F.27. Op.8. Case 969. 49 pgs. (in Ukr.).
15. Rumiansiv, V. (1928). On the question of the effectiveness of agrobusiness in the countryside. *Ukrainian agronomist, 7-8, 81-83*. (in Ukr.).
16. Galayba, F. (1923). Agriculturist activity of agricultural co-operation. *Agronomist, 1, 36-38*. (in Ukr.).
17. Schadylov, O. (1923). Modern issues of agronomy. *Agronomist, 4, 25-29*. (in Ukr.).
18. Maluga, M. (1925). Collections in system f.d. co-operation. *Landowner, 1, 12-17*. (in Ukr.).
19. Demchenko, L. (1927). Collective holdings organize collective agronomy. *Soviet peasant, 5, 34-35*. (in Ukr.).
20. Lihosherst, Yu. (1926). Public moments in the work of agronomists of co-operation and trusts. *Ukrainian agronomist, 12, 29-30*. (in Ukr.).
21. Shahiv, Ye. (1927). About agronomy of land communities. *Ukrainian agronomist, 7-8, 60-62*. (in Ukr.).
22. Krasnoyaryuzhskiy, S. (1927). About cooperative agronomy. *Ukrainian agronomist, 9, 38-39*. (in Ukr.).
23. (1927). About cooperative agronomy. *Ukrainian agronomist, 12, 33-35*. (in Ukr.).
24. Tankov, O. (1929). Agro-personnel and increase of agricultural productivity. *Ukrainian agronomist, 6, 53-57*. (in Ukr.).

LITVINENKO Oleksandr Evgeniyovich,

Candidate of Historical Sciences, Deputy director of Institute of International Education of Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
e-mail: wonderwallius@gmail.com

PROBLEM OF AGRONOMIC PERSONNEL INTERACTION WITH OBJECTS OF AGRO-CULTURAL INFLUENCE IN THE UKRAINIAN SSR IN PERIOD OF THE «NEP»

Introduction. One of the important directions of professional activity of agronomists of Soviet Ukraine in the period of the NEP was interaction with the subjects of economic activity. It consisted first of all in serving the interests of peasant farms, establishing and establishing various cooperative forms of cooperation and collective farming. This, on the one hand, would accelerate the modernization of agricultural production, and on the other hand, a high level of employment of agronomists in the labor market was ensured.

Purpose. *The problem of the professional activity of the agrarian workers of the Ukrainian SSR in the era of the NEP in contemporary historiography is presented less ideologically veiled and more complete than in previous historiographical periods. Some of her subjects are presented on the pages of monographs, collective works, encyclopaedias, dissertation researches, generalization works on agrarian subjects. The purpose of the article is to research the cooperation of agronomic workers with peasant farms, cooperative organizations, collective farms, and land communities during the NEP period.*

Methods. *Agronomists are considered on the one hand as intellectuals, and on the other hand they're viewed as independent professional group. In any case they arouse interest if only because they played fundamental role in society and possessed high social rank.*

Results. *Significant role in conducting agronomic work in the period of the NEP belonged to the land authorities. Their attention is mainly focused on servicing the peasant individual farms. As a result, the nature of the work of agronomists was known a certain part of the peasantry, first of all «middle peasants». In public consciousness of farmers prevailed positive attitude to agronomists.*

The development of new forms of management contributed to the expansion of the circle the cooperation of agronomists and the demand for them on the labor market. Important place belonged to agricultural cooperation, which managed to own attract a significant amount of agronomists. The latter concentrated their own work in separate sectors of the peasant farms served relevant special cooperative societies. Agronomists fulfilled their duties on an ongoing basis in specific economic associations and responded to them for the results agrobusiness questions about their own regular agronomists were violated also collective farms and land communities. Initiation of land institutions, without doubt, showed the awareness of the needs of landowners in agronomic service and recognition of the important role of agronomists in economic life.

Key words: *agronomist, period of the «nep», peasant farming, cooperative agronomy, land communities.*

*Надійшла до редакції 01.09. 2017
Затверджена до друку 10. 09. 2017*